

Oove Ombangake Yandje

Omiano ovanatje mbi
mave yenene okurwisa
na vyo oCOVID-19!

IASC
Inter-Agency Standing Committee

Omamemeno wembo ndi “Oove Ombangane Yandje”

Embo ndi ra ri otjiungura tji tja kaendisiwa i yokomiti yorutu oruwaneke rwovimbumba mbi zirira koviune mbya tjama nouveruke wurizemburuka nongaro ombwa youndu motuveze twoumba. Otjiungura hi tja pews oruvara i yozonongo okuza mouparanga wouye, otukondwa nomahi pekepeke yonganda ndji IASC MHPSS RG, okurikwamba kovanene, ovačakamise, ozomičiri novanatje momahi 104. Orukongo orukondonone pondondo youye rwa kaendisiwa momaraka pekepeke mu mu na Otjiarabic, Otjiingirisa, Otjiitaliana, Otjifransoose nOtjispanisha okuhaveha nokutara omberukiro yourizemburuka wovanatje na ngamwa omauhepe nge ḫuna kombwiyo yovanatje moruveze rwomatambukiro womutjise mbwi okorona.

Otjivarero tjojanatje tji tji ri kombanda 1.700, ovanene, ovačakamise vovanatje nozomičiri mouparanga wouye va ungurisa oruveze rwavo okututjivisa ohunga nomiano mbi va ungurisa okuritjevera kEtjise ndi okorona nda kambura oviwača. Matu yandja ondangu onene tjinene ndji hi na pu i ḫa kovanatje mba, kovanene vavo, kovevečakamise na kozomičiri kombatero yokuzira omapuriro wongondononeno yetu ndja yandja orupe kokahungi nga. Okahungi nga ka memwa i yovanatje okuza mouye auhe mouparanga wawo.

Okutja o-IASC MHPSS RG maze zemburuka Helen Patuck kokutwa okahungi nga pomuvando na wina kokuperenda ouperendero auhe membo ndi.

©IASC, 2020. Embo ndi ra pitisiwa kehi yousema wo-Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 3.0 IGO license (CC BY-NC-SA 3.0 IGO; <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/igo>). Kehi yousema mbwi, mo yenene okuriherengurura, okuritoroka nokurirundurura nondando yokuhina okurirandisa, tjinangara Embo ndi ra raisiwa oukahu.

Omatjangwa nga ya torokwa i Zenaune Karirao (omuhongwa wa UNAM) kehi ya Jekura Kavari (omičiri yOtjiherero po-UNAM)

Omatjiukisiro

“Oove Ombangañe Yandje” embo nda tjangerwa ovanatje ongondoroka nouye mba ḫunwa i yo Covid-19.

Embo ndi “Oove Ombande Yandje” ri sokuresewa i yomunene, omuṭakamise womuatje poo omiṭiri pu nomuatje poo okambumba kovanatje. Kape nokuyandjewa omasa kovanatje okuriresera embo ndi kourike wavo nokuhena ombatero yomunene, omuṭakamise poo omiṭiri. Okambo karwe okaweziva ku make rukwa kutja „Oviungura vyOzombangañe“ (make pitisiwa kombunda) ku make vatere okuhaurura omapu tjiva ohunga nokorona, okuvatera ovanatje okuwisa pehi okurimuna navi, nokuvatera ovanatje moviungura oviweziwa mbya memwa otja kakambo nga.

Omatorokero

Otjimbumba hi otjini matji zikamisa omatorokero momaraka nga: Otjiarambika, Otjiingirisa, Otjiitaliana, Otjifransoose nOtjispanisha. Hakaena ku na Otjimbumba hi IASC Reference Group for Mental Health and Psychosocial Support (MHPSS) (mhpss.refgroup@gmail.com) momakaendisiro womatorokero momaraka warwe. Omatorokero ayehe nga manuka maye tuwa korungovi rwotjimbumba hi IASC Reference.

Tji mo toroka poo tji mo rundurura okambo nga, arikana rizemburuka na mbi:

- Kape yandjerwa ove okutwako ohako yoye (poo yonganda ndji mai sutu omatorokero wako).
- Tje ri omarundururiro (tjimuna okurundurura okarupa poo oviperendero), ungurisa ohako yo-IASC. Momaungurisiro ayehe wokambo nga, ape kara omaheya ngu maye tja o-IASC ngai zemburuke onganda poo orupa kaañi ndwo, ovitorokwa poo oviungura ngamwa.
- Ove zikamisa omatorokero poo omarundururiro woye kehi yousemba tjimuna mbwi wo-Creative Commons license. O-CC BY-NC-SA 4.0 or 3.0 otja pu ya ningira. Ondeto yomausemba ayehe oyo ndji: <https://creativecommons.org/share-your-work/licensing-considerations/compatible-licenses>
- Ove mo sokuvezako omaheya nga meraka mu wa tanaurire: ““Omatorokero/omarundururiro nga kaye memenwe i yo-Inter-Agency Standing Committee (IASC). O-IASC nu kai na omeriziriro komurya poo kousopoke womatorokero poo omarundururiro nga. Otjimemena tjomatjangwa owo nga nge ri mOtjiingirisa otja nge ri ohomonena yomatjangwa ayehe ngu maye tja “Inter-Agency Standing Committee. My Hero is You: How Kids Can Fight COVID-19! Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.”

Ombangañé ya Sara oina mena rokutja eye ongu ri ina omuwamuwa nu wina onongo ombwambwaa mouye auhe. Nungwari ina ya Sara ke ya muna omapangero omasemba wokuverukisa poo okuzepa ondwi yokorona.

“Hapo o-COVID-19 ya sana pi?” Sara a pura ku ina nao.

“O-Covid-19 poo ondwi yomutjise wokorona ondikona tjinene nomasa katu yenene okuimuna,” ina wa ziri nao. “U rimbarisiwa ozondwi zawo momakororero nomatyero wozombato wovandu mbe na omutjise mbwi na wina tji va ḥunu koviña novandu ongondoroka na vo.” Ovandu mba vere ve kara noupyu ouingi na wina ve korora, ve yenena okusuvana ouzeu poo otjihiku nao.

“Okutja katu yenene okuurwisa mena rokutja katu u munu poo?” Sara wa pura nao.

“Tu yenene okuurwisa,” ina ya Sara wa tja nao. “Opu me hepere kutja ove u ritjevere Sara. Omutjise mbwi u ḥuna kovandu ovengi pekepeke nu ovandu avehe mave yenene okutuvatera okuurwisa. Ovanatje ovapeke nu mave yenene okuvatera wina. Me hepa kutja u ritjeverere eṭe atuhe. Me hepa kutja u rire Ombangañé yandje.”

Ongurova ndjo Sara wa rangavara mombete ye nu kee rimunu ouvande kaparukaze. Ee rimunu oruhoze momuinyo. Aa vanga okuyenda kosikore posi ya osikore yao ya patere. Aa vanga okumuna omapanga we posi ya kakwa ri okuveruke. Sara aa vanga omutjise wokorona u yaruke ombunda nomatirisiro wao wouye we.

“Ozombangañe ze na omasa wapeke omahimise” eye e rihungirire nao, ngunda ama pata omeho kutja ma rare.
“Mbi na tjike nai?”

Tjimanga eraka etarazu ari isana ena re mondorera.

“Oove uñe?” Sara wa pura nao ama hokora.

“Mo hepa tjike kutja u rire Ozbangañe Sara?” eraka re mu pura nao.

“Me hepa omuano wokuraera ovanatje avehe mouye kutja ngave ritjevere vi kutja ve yame ovandu varwe wina...” Sara wa tja nao.

“Okutja mo hepa kutja mbi rire tjike?” eraka ra pura nao.

“Me hepa otjiña tji matji yenene okutuka... otjiña tjeraka enene... notjiña tji matji yenene okuvatera!”

Nomungunda, otjiña otjihimise atji hiti mondjerera yomueze...

“Oove otjikwaye?” Sara wa handuka.

“Owami Ario,” eye wa tja nao.

“Hi ya rora okukumuna,” Sara wa tja nao.

“Ami mbi kara mba aruhe,” Ario wa tja nao,
„mba zu momutima woye.“

“Tji mbi na ove...okutja me yenene okuraera
ovanatje avehe mouye ohunga nomutjise
wokorona!” Sara wa tja nao. “Me yenene
okurira Ombangañe! Posi ya Ario undja,
opaveruke okuryanga aku nomutjise wokorona
poo?”

“Tji u ri pu na ami uriri, Sara,” Ario wa ziri
nao. “Kape notjiña tji matji ku ihamisa tji tu ri
pamwe.”

Sara a tukire ketambo ra Ario nu pamwe ave pitire moruiho rwe, ave i. Va tuka okuhungama ozonyose nave minike omueze.

Eyuva tji mari piti, ave wirire mokuti ongaango okuwa okuza kotjinahonga, pu yape nyandere otjimbumba tjovanatje. Ovanatje va hambana tjinene okuvemuna nu ave ve yerere omake.

“Mwa yakurwa, owami Salem!” okazandona kemwe ka ravaere nao. “Mamu paha ye mba? Ndji isira hi nokuyenena okuryama popezu, matu sokukara omukato womita imwe kokure na eñe!”

“Opu twa zokuya!” Sara wa ravaere okuyarura. “Owami Sara, ingwi oArio. Mo tjiwa kutja ovanatje mave yenene okuṭiza ovararanganda vavo, omapanga wavo, ovanene vavo na wina ovakurundu vavo ouveruke komutjise wokorona? Atuhe matu hepa oku...”

“Okurikoha omake nomeva woheva!” Salem wa tja nao. “Matu tjiwa, Sara. Wina tu kororera motumbarambandja twetu tji twa vere – tu yerera ovandu eke poruveze rwokupasana omake. Tu rora okukara moukoto wozondjuwo, posí ya tu kara motjirongo tji tje ura ovandu, kavandu avehe mbe kara ponganda.”

“Hmm, mape ya e vatere mbo,” Ario wa tja nao. “Kave nokumuna okorona posí ya...mave ndji munu! Tukira ketambo randje, posí ya arikana haamee kovivava vyandje aviyevari, vi na omita imwe pokati.”

Ario wa tuka okuyenda meyuru,
ooSalem na Sara ava haama
kovivava vye aviyevari. Wa ya
kotjirongo atjihe nu a utu okuposa
ovimboro nokuimbura! Salem wa
ravaera kovanatje momivanda:

“Kaendee karaeree omihoko
vyen̄u kutja matu kara ovaveruke
tji matu kara ponganda! Matu
yenene okutjeverasana nawa indu
tji twa kara pozonganda!”

Ovandu va ri nominyañutima na
mbi va muna. Va minikasana nave
zuvasana okuyenda kozoyao.

Ario a tuka osemba
okuyenda meyuru. Salem
wa ravaera nondjoroka.
Kombanda movikamba pa
kapita ondera, nu ovaronde
vayo va tara pendje ku wo.

“Ovandu va sere okuyarura
omaryangero ombunda ku
nai,” Salem wa tja nao.
“Mave pata omikoka
omikonde vyomahi mouye,
nu ngatu kare pu tu ri nu
pu novasuverwa vetu.”

“Oviña ovingi vya runduruka,”
Sara wa tja nao. “Vi ndji tirisa
movikando peke.”

Oviña tji mavi runduruka vi ku tirisa nokukupurukisa,
Sara,” Ario wa tja nao. Tji mba uruma, mbi suvana kaṭi –
ne suvana omuriro.

Ario wa suvira omuriro omungi!

“Tji wa uruma u yarura vi omuinyo pehi?” Ario we
ve pura nao.

Mba suvera okuripura nomundu ngu ndji pa osuviro momuinyo,” Sara wa tja nao.

“Ami wina, mbi ripura novandu avehe mbe ndji vatera okukara nosuviro momuinyo tjamuna ovakurundu vandje,” Salem wa tja nao. “Ve ihama. Hi yenene okuvepukata mena rondira yokuvepa omutjise wokorona. Aruhe tu ve muna momaandero woviveke, posa ya ka nai, mena rokutja tu sokuvečiza oukohoke.”

“U yenena okuvetonena ongoze?” Sara wa pura epanga re nao. “Ii!” Salem wa tja nao. “Ve tona eyuva arihe ne ve serekarere avihe mbi matu ungura ponganda.

Vi ndji pa ondjomroka, nu wina vi ve pa ondjomroka.”

Oviña uriri okuihamenwa i yovandu mbu twa suvera nu mbu tu hi nokumunasana mu nai,” Ario wa tja nao. Pe yarisa kutja tu ripurira ku vo. Mape ku pe omunyaṇutima tji mbe ku yarisire ozOmbangaṇe zarwe?

“Ii arikana!” Sara na Salem va uru nao.

“Okunene okuhepa, epanga randje Sasha u nomasa omanene”, Ario wa tja nao. “Ngatu yende!”

Va tuka okukotoka pehi nu ave vaza mokarongo kemwe okačiči. Pa ri omuatje omukazona ngwaa pora ozongara. Nu tja muna Ario novanatje mba haama kovivava vye, a yoro.

“Ario!” A ravaere nao. “Twa sere okukara omukato umwe kokure nokokure, me ku umbire otjipukatwa! Mamu ungura ye mba?”

“Omapukatero woye ye ndji čunu komuinyo tji we ndji raere nao, Sasha,” Ario wa tja nao. “Mbi tjaterwa i yomuano mbu tu ungurisa omambo okuyarisa omuano mbu tu ripurira kovandu varwe novitjitwa vyetu wina. Mba vanga omapanga yandje okurihonga ohunga nomasa woye omanene.”

“Omasa wandje omanene owatjike?” Sasha wa pura nao.

“Ove kokuza wa verisa umwe weňu ponganda, u kara ponganda kutja o ha inganisa omutjise wokorona kovandu varwe,” Ario wa tja nao.

“Ii, olate, eye ma kara metuwo re romara ngandu tja kara nawa kaparukaze.” Sasha wa tja nao.

"Posi ya kanavi pu pe ṭa pi! Tu nyanda pamwe omanyando, atu tereke pamwe nokukara pamwe motjikunino nokurya pamwe wina. Ami novatena kwandje tu nyanda okuṭuna kominwe vyetu vyzombaze nokupunda. Tu resa omambo nu mbi rihongera ko motjimbe tjokutja osikore movikando tjiva i ihama. Okukara ponganda kwa ri oukumise ku ami kotjurutenga posi ya nai mba iririra.

"Ka rire oupupu aruhe, Sasha," Ario wa tja nao. Mo munu omiano vyokukara nonyuṇe poo enyando nonduvasaneno ku novasuverwa voye ponganda. Otjo tji tjita kutja u rire ombangaṇe yandje!"

"Hapo urwa ku nomuhoko woye?" Salem wa pura nao.

"Tu rwa movikando nao," Sasha wa tja nao. "Twa sere okukara nomiretimi tjinene, na wina omazuvira wapeke, nokuyenena okuhakahana okuningira ondjesiro. Ingo onge ri omasa omanene yakatjotjiri, orondu ye yenena okuwisa ominyo vyetu na vyavarwe pehi. Ami wina mbi hepa okaruveze kourike wandje. Mba suvera okupunda nokuriimburira! Nu mbi yenena okutona ongoze kovasuverwa vandje movikando nao..."

"Hapo, nu tijke ohunga novandu mbe ri kokure nokozoyao na imba mbe hi nozondjuwo? Sara wa pura nao.

"Epurriro ewa tjinene, Sara" Ario wa tja nao.
"Ngatu kakondonone."

Va virikiza ku Sasha nave i. Omuinyo wa rire omupyu tji
mave vaza mokakondwahi ku ka koverwa i yomuronga.

Imbo va vaza po ovandu mbe ura mokamba.
Okasukona kemwe ke ve munu nake ve minike okuza kokure.

“Kora Ario, mbi nohange okukumuna rukwao! Wa ravaere nao. “Matu kondjo okukara omukato umwe kokure nokokure, okutja me hungirire okuza ngo. Posi ya me vanga okuhakaena ku nomapanga woye! Ena randje owami Leila.“

“Kora Leila! Owami Sara, nu ingwi oSalem,” Sara wa ravaere okuyarura. Mape pose aayo mamu kondjisa okuritjaera komutjise wokorona. Ovikwaye vyarwe mbi mamu ungura?”

“Matu koho omake noheva nomeva!” Leila wa ravaere okuyarura.

“Ove hapo noho u kororera morumbarambandja?” Salem wa pura nao.

„Mo yenene okutuyarisira?” Leila wa pura nao. Nu Salem e ve yarisire.

“Atuhe matu kondjo okurivandiparisa posи ya mbi nongendo notjiña tjimwe,” Leila wa tja nao. „Me yenene okukuserekarera? Mba zuvire kutja pe nomundu ngwa verere omutjise mbwi na ṭu, otjiña hi tje ndji pere emuma enyingi. Omambo ovandu ve yenena okuṭa i yomutjise mbwi wokorona?“

Ario wa suvana ouzeu nu a haama kotjikondambunda tje otjitwezu.

“Ii oumbangañe, ouhimise, Ario wa tja nao. “Ovandu tjiva kave rimunu okuvera kaparukaze posí ya tjiva ve vera tjinene nu tjiva vavo rumwe ve ṭa. Mu nao opu twa sere okukara nongengezero kovakurundu, na imba mbe na omitjise vyarwe, orondu ve vera tjinene. Movikando tji tu nondira, poo tji u hi nosuviro momuinyo, pe vatera tji mo risenginine oruveze oruwa mourizemburuka woye. Ngatu rore pamwe?”

Avehe ave riyandjere, okutja Ario e ve ningire okupata omeho wavo ve risenginine oruveze pu ve rimuna osuviro momuinyo.

“Yandja ombango kourizemburuka poo oruveze poo rimuna osuviro momuinyo,” Ario wa tja nao.

We ve pura kutja mave munu ye, mave rimunu vi nu mave ḥuka ye moruveze rwavo rwosuviro. We ve pura kutja pe nomundu wapeke ngwa tjave vanga okuṅanga koruveze rwavo ndwi nokutja maave serekarere ye pamwe.

“Mo yenene okuyenda koruveze rwoye rwosuviro ndwi ngamwa oruveze tji u nondira poo ombameno,” Ario wa tja nao. “Inga oomasa woye omanene, nu ove mo yenene okuyehañasana ku nomapanga woye nomuhoko woye. Zemburuka kutja ami novandu varwe ovengi tu rikenda na ove. Iho matji ku vatere wina.”

Leila wa tja, "Atuhe matu yenene okutjeverasana."

"Otji pe ri nao Leila," Ario wa tja nao. "Matu yenene okutjeverasana apehe pu tu ri. Mo vanga okuyenda pu na eṭe mouyenda wetu mbwi ousenina?"

Leila wa tye okuyenda mouyenda mbwi pu na Ario nomapanga we omape. Sara wa ri nohange kutja Leila ma i pu na vo mena rokutja ovikando tjiva tu hepasana. Va tuka kumwi, nokuhina omambo pos i ya Leila aa tjiwa kutja omapanga ye maye ripurire ku ye.

Ozondundu zomakende wombepera za utu okumunika koučitčitčitči. Ario aka wiririsa mokahuro okačitči. Pa ri ovanatje mbaave nyandere pokarindi.

“Ario!” Umwe wavo wa ravaere ame mu takere eke.

“Kora, Kim,” Ario wa minike nao. “Mba vanga kutja mu hakaene nomapanga wandje nga ri nomutjise wokorona naye veruka.”

“Ya ri vi?” Salem wa pura nao.

“Ee korora nu mba ri nepyu movikando nao. Mba urirwe tjinene nu hee vanga okunyanda koure womayuva omasupi,” Kim wa tja nao. “Mba rara tjinene nu omuhoko wandje aau ndji tjevere nokundjipanga. Posi ya ovanene novakurundu vetu aave hepa okuyenda kotkipangero. Ozonesa nozonganga ze ve tjinda nawa tjinene, nu wina ovandu motjiwača tjetu ve tu vatera tjinene ponganda. Kombunda yoviveke ovisupi atu kara nawa rukwao.”

"Owami epanga ra Kim," umwe wovanatje wa tja nao. "Ete oupanga wetu na Kim kau kozerwe i yokutja Kim wa ri nomutjise wokorona kako – nangarire kutja kaatu hakaene. Aruhe ee ripurire ku ye nu mbi nenyando kutja matu yenene okunyanda pamwe rukwao!"

"Movikando tjiva otjiña otjinandengu okutjita otjomapanga; okutjeverasana," Ario wa tja nao. "Nangarire kutja katu sere okuhakaena koure woruveze orusupi."

“Matu yenene okutjitirasanena oviña,” Leila wa tja nao.

“Nu eyuva rimwe, matu yenene okunyanda nokuyaruka kozosikore otja tji twa ri,” Salem wa tja nao.

Oruveze rwokuyenda konganda rwa yenene, na Sara okuvirikiza komapanga we omape. Va yanisa kutja kave nokuzemba ouyenda wavo mbwi mbu va kaenda pamwe.

Sara wa wire momuinyo kutja ngahino mape ya ave ha kahakaena rukwao. Posi ya wa ri nohange indu tja zemburuka omambo wepanga ra Kim ngaaye tja: „Kape na kuheya kutja orusuvero rwoye na vo maru yaruka ombunda.“

Ario we ve herura avehe pozoyavo, na undju Sara kutja ma rare ngunda e hi ya ya.

“Ngatu yarukire po rukwao nouyenda wetu muhuka?” Sara we mu ningire nao.

“Kako Sara, oruveze rwoye rwa yenene ove okukara pu nomuhoko woye,” Ario wa tja nao.

“Zemburuka ehungi retu. Mo yenene okutjevera ovaseverwa voye indu tji mo rikoho momake nokukara ponganda. Ami hi ri kokure. Aruhe matu yenene okukara pamwe tji wa i koruveze rwoye rwosuviro.”

“Oove Ombangañe yandje,” we mu hokorisnao.

“Ove noho oove Ombangañe yandje, Sara. Oove Ombangañe ku avehe mbe ku suvera,” eye wa tja nao.

Sara wa rara nependukirwa tji ma yandimuka tjandje Ario wa i. A i koruveze rwe rosuviro okukahungira ku na ye, tja zu mbo a perende oviña avihe mbi va mwine nokurihonga mouyenda wavo. Wa tupuka ku ina noviperendero vye nu me kemuserekarera ombuze ndjo.

"Matu yenene okuvatera ovandu varwe okukara ovaveruke, mama," Sara wa tja nao. "Mba hakaene nozOmbangañe ozengi mouyenda wandje!"

"Mo sora tjiri Sara!" ina wa tja nao. "Pe nozombande ozengi ndu maze tjiikiza ovandu komutjise wokorona, tjemuna ozonganga nozonesa. Posi ya mo ndji zemburukisa kutja atuhe matu yenene okurira ozombangañe, eyuva arihe, nu ombangañe yandje onenenene oove."

